

Finanční věda v rámci národohospodářské noetiky.

A. Úvod.

Jest nesporně zásluhou Englišovou, že filosofické nazírání Kantovo a Schopenhauerovo na vědy vůbec, aplikoval na vědu hospodářskou, tak totiž, že učinil předmětem svého bádání nalezení ústředního pojmu této vědy, z něhož všechny ostatní potom měly vyplývat a dáti se onomu podřaditi. To se mu podařilo tím, že homogenníu pojmu dovedl založiti na způsobu pozování, že objevil teleologické nazírání jako hovící vědě národohospodářské a že postupuje teleologickým řetězem došel až ku pojmům základním národohospodářské vědy. Může se říci, že teprve tím docílil, že věda národohospodářská se stala ucelenou soustavou a tím teprve skutečnou vědou. Pro finanční vědu se takový pokus z jeho strany nestal, a přece, je-li pravdou, že je vědou příbuznou s ostatními vědami hospodářskými, je nesporno, že příbuzenství to musí býti opřeno o nějaký pojem společný, byť i každá z věd hospodářských měla svůj speciální vrchní pojem, jenž ji činí vědou samostatnou. Musil by tedy vrchní pojem vědy finanční býti toho druhu, že by byl vlastní vědě finanční a zakládal tak její neodvislé bytí od věd hospodářských ostatních. Musil by však současně dáti se vklíniti pod vrchní pojem vědy národohospodářské, jinak by existence finanční vědy jakožto vědy vůbec v první řadě a vědy samostatné v druhé řadě byla sice prokázána, ale průkaz o příbuznost její s ostatními vědami hospodářskými by chyběl. Bude snahou tohoto článku takovýto vrchní pojem finanční vědy naléztí, a poukázati na některé nejdůležitější závěry, jež by z toho pro systém a základní poučky finanční vědy vyplývaly.

B. Věda národohospodářská a vrchní její pojmy.

Z Englišova bádání o vrchním pojmu národohospodářské vědy se v první řadě ukázal zvláštní důsledek. Ukázalo se totiž, že dnešní politická ekonomie, jak se doposud tradovala, není vědou jednotnou,

nýbrž že jsou to vědy dvě. Dvě proto, že nalezl dva ústřední pojmy hospodářské, totiž subjektivní a objektivní. Ve směru subjektivním jsem předpracoval, ač po jiné cestě a s jinou tendencí, totiž takto: Při svém bádání o hospodářské hodnotě subjektivní nalezl jsem, že hodnotné učení rakouské školy bylo úzké a to proto, poněvadž operovala pouze s potřebou a přezírala buď úplně práci, anebo jí alespoň upírala souřadnou hodnototvornost a vysouvala ji tak na vedlejší kolej. Viděl jsem v těchto obou prvcích předně složky hodnototvorné stejného významu, viděl jsem však dále v obou ono společné, na co se obě dají redukovati, totiž strast. Viděl jsem dále, že hospodařící člověk při všech svých úvahách tyto složky srovnává a i srovnávati může právě proto, že mají společný kořen, totiž nelibý pocit, jež jsem právě nazval strastí. Člověk volí vždy ze dvou strastí strast menší, rozhoduje se pro ni a proto ji utrpí. Na této úvaze vystavěl jsem svoje pojetí o subjektivní hodnotě a důsledně též jsem ji definoval jako úsporu oné minimální strasti, kterou by člověk zvolil a utrpěl, kdyby statku hodnoceného pozbyl.*) V této minimální strasti jsem neviděl summum desideratum hospodařícího člověka, nýbrž za takové bych byl považoval teprve absolutní bezstrastnost. Bylo však zřejmo, že absolutní bezstrastnosti není a proto jsem v rozhodování hospodařícího člověka, vyplývajícím z líčené úvahy, viděl jeho snahu přiblížiti se alespoň bezstrastnosti co nejvíce, čili směrnici, tendenci. Engliš tuto snahu po minimální strasti povýšil v souladu se svým učením jakožto postulát minima strasti za ústřední pojem subjektivní vědy národospodářské.

Engliš však šel dále. Viděl, že člověk nesměruje se svým chtěním pouze k osobní minimální strasti, nýbrž že cílí též buď k jistým objektivním účelům pro svou osobu (člověk nechce jen zapuditi subjektivní strasti hladu, žizně, nýbrž též chce býti zdrav, silný atd.), anebo jsa osudově spřažen s existencemi svého okolí (dětí, přátel, bližních i celé lidské společnosti) i k objektivním postulátům pro toto své okolí. I pro ně asi, kdyby mohl, by si přál absolutní bezstrastnosti, anebo alespoň minimální strasti. To však není možno, ježto strast, která je cítěním, je nesdělitelna; proto postulát minima strasti nemůže býti uskutečňován cizí vůlí. Člověk svojí vůlí pro své okolí

*) Příspěvek ku theorii o subjektivní hodnotě. Časopis »Sborník věd právních a státních«. Ročník XVII. Sešit 1. Praha 1916.

(mimo sebe) může tedy uskutečňovati pouze postuláty objektivně sdělitelné, jichž konečnou metu vidí Engliš ve vypěstování ideálu člověka. Tím není řečeno, že chtěním postulátu objektivního člověk přestává chtít postulát subjektivní. Člověk vždy jedná dle subjektivního minima strasti, ale v daném případě stává se objektivní postulát subjektivním minimem strasti člověka hospodářského.

To arci nemění ničeho na faktu, že ústřední postuláty vědy dosud tradované jako jednotné jsou dva a že tudíž nám vznikají dvě odvětví vědy národohospodářské a to věda subjektivní a objektivní.

Musil jsem několika slovy úvahu Englišovu o objektivním postulátu předeslati, ježto finanční věda (pokud arci vůbec může mít postuláty, quod est demonstrandum) může mít pouze postuláty objektivní vzhledem k tomu, že člověk hospodářský s hlediska finanční vědy může být pouze subjektem cizí péče a že, jak řečeno, subjektivní jeho postuláty cizí vůli uskutečňovati nelze.

Nás tedy, již chceme hledati vrchní postulát finanční vědy, musí zajímati objektivní postulát národohospodářské vědy. Vypěstování ideálu člověka nezdá se mi však býti nejpřihodnější formulací pro vyjádření objektivního postulátu hospodářské vědy a to z těchto důvodů: Již proto, že by se muselo mluvit o ideálu celku (lidské společnosti) a nikoli o ideálu člověka. Sparťané zabíjejí mrzáky, tedy jednotlivce, aby vypěstovali ideál celku, nikoli jednotlivce. Celk má býti pokud možno ideální. I moderní stát se nesnaží o ideál jednotlivce, nýbrž celku. (Voják vystavuje se na rozkaz státu smrti, aby uchránil celek.)

Dále proto, poněvadž při subjektivním postulátu jsem z dobrých důvodů volil vždy negativní formulaci »strasti« a nikoli pozitivní slasti, požitku atd. Člověk totiž nepocituje pozitivního štěstí ze statků, jež má, z blahobytu, jehož požívá, nýbrž negativně pocituje každý nedostatek jako strast, neštěstí, bolest atd. Zdraví celého těla nebude si člověk zpravidla uvědomovati jako štěstí, ale bolest zubů ihned nese jako utrpěnou strast. Na tyto psychologické stavy správně poukazuje již Schopenhauer, jenž kdesi praví, že chceme-li posouditi stav objektivního blahobytu lidí, nemáme se tázati po tom, co je činí šťastnými, nýbrž nešťastnými; neboť čím je to o sobě malichernější, tím šťastnější objektivně jsou; při pravém neštěstí budou totiž proti malichernostem necitliví.

Měl bych za to, že tytéž výhody negativní formulace by se ukázaly, jestliže by bylo možno aplikovati ji i na objektivní postulát národohospodářské vědy, místo pozitivní formulace ideálu člověka. Proto pro účele svého dalšího výkladu zvolil jsem pro vyjádření objektivního postulátu hospodářského formulaci minima zla, jako objektivní korrelát subjektivního minima strasti. Pro tento postup rozhodly u mne i tyto další důvody:

9. Ideál člověka nezdá se mi zcela konečným, finálním postulátem. Vždyť na otázku, proč chci býti bezestranný, anebo proč (není-li bezestrannost možna) snažím se alespoň o snížení svých strastných pocitů na minimum, nedovedu dáti žádně odpovědi. Ale ptám-li se, proč na př. stát se snaží se o vypěstování ideálu člověka, cítím bezprostředně, že ideál člověka není státu samoúčeln, nýbrž že tento jeho postulát vyvěrá z další jeho snahy, aby se lidé nalézající se pod jeho svrchovaností, měli na světě dobře, aby učinil lidi ve svém území lidmi šťastnými. Zdálo by se tedy, že je chce udělat bezestrannými. To arci by asi chtěl, ale ježto cizí vůle nemůže, jak Engliš kdesi správně praví, lidi obšťastňovat, musí se alespoň snažit, chce-li je učiniti dle možnosti spokojenými, ušetřiti jim, o čem musí předpokládati, že subjektivně jim přinese strast, tedy to, co můžeme objektivně nazvati z l e m. Při tom arci nesmíme přihlížet jen na strast přítomnou, již jim případně působíme (běhu dítěti hračku, nedospělému cigaretu, nemocného operuji atd.), nýbrž musíme promítat i budoucí následky do přítomnosti, tedy přihlížet k jich celkovému dobru, čili negativně: mi n i m u z l a.

10. Dále se mi též zdá, že v pojmu ideálu člověka není obsažena možnost volby, alespoň nikoli tak bezprostředně, jako v pojmu minima zla. Jest jistě zlem pro lidstvo, není-li vzděláno, ale je větším zlem, není-li zdrávo alespoň do jistého stupně, nebudu tedy pěstovat vzdělání na úkor takového minima hygieny. Jest zlem, jestliže poklesne produktivita země následkem zavedení 8hodinové doby pracovní, ale bylo by větším zlem, kdyby delší pracovní doba snad podlomila tělesnou zdatnost přítomné generace a tím i tělesnou zdatnost a pracovní výkonnost generace budoucí. Ze dvou zel podstoupí lidská společnost zlo menší, při čemž zpravidla jeví se nám ono menší zlo jako oběť za účelem vykoupení se ze zla většího, kterýžto výkup jest účeln. Je sice možné i do pojmu ideálu člověka vtěsнат takové pojmové znaky, že je přípustný výklad hierarchického složení vlast-

ností ideálu člověka, tedy na př. tak, že u ideálního člověka má v první řadě být zajištěno minimum fyzického zdraví, pak teprve vzdělání atd. Ale takový výklad činí pojem příliš nejasným. Rozhodování ztrácí na bezprostřednosti a je umožněno jen pracnou konstrukcí. Jsou myslitelné však i případy, kdy taková konstrukce by selhala snad vůbec, tam totiž, kde oběť a vykoupený účel je snadno proti sobě postavit, ale jich vztah ku ideálu člověka je příliš vzdálený, na př.: zda v konkrétním případě je postavit most, či kanalisaci provést, či postavit školu. Je na snadě, že v takovém případě rychleji a lépe mohou rozhodnouti, kde investici nepodniknu a které zlo jako minimální tudíž společnost utrpí, než hledati vztahy těchto investic ku ideálu člověka.

5) Ještě poslední důvod mluví pro naši formulaci, totiž ten, že minimum strasti představuje asi stejně pouze směrnici subjektivní, jako minimum zla směrnici objektivní a bezstrastnost je právě tak nedosažitelnou metou, jako ideál člověka. Proto i bezstrastnost jsme nepřijali jako vrchní pojem subjektivní vědy národohospodářské.

C. Finanční věda a její vrchní postulát.

Již dle toho, co bylo v úvodě řečeno, vyplývá, že je-li finanční věda vědou, její pojmy musí tvořiti soustavu, t. j. musí býti hierarchicky seřazeny. To arci je možno jen při pojmech stejnorodých, jež se dají subsumovati vždy pod pojem vyšší, všeobecnější a tak postupně až pod pojem nejvyšší (ústřední), jenž musí býti

1. odlišný od vrchního pojmu národohospodářské teorie (jinak by finanční věda nebyla vědou samostatnou);

2. podřazen vrchnímu pojmu národohospodářské vědy (jinak by netvořila vědu příbuznou, nýbrž odlišnou).

Je-li tomu tak, pak je nutno, aby i ústřední pojem finanční vědy hleděl uskutečniti minimum zla, neboť to bude můstkem, jímž bude finanční věda souviseti s ostatními vědami hospodářskými. S druhé strany bude však hledaný ústřední pojem ještě něčím jiným, než postulátem minima zla, byť i do něho ústí.

Na stopu jeho mohou nás pak uvéstí pouze postuláty finanční vědy samotné, jež, mají-li tvořiti obsah samostatné vědy, musí býti vzhledem ku postulátům ostatních odvětví objektivní hospodářské vědy určitým způsobem zabarveny, čili musí tvořiti zvláštní specifum finanční vědy.

Nemůže býti pochybnosti o tom, že finanční věda má svoje postuláty (rozpočet má býti v rovnováze, daň má býti všeobecná, stejnoměrná atd.) a že postuláty ty jsou skutečně určitým způsobem zbarveny. Svěráznost jich vstoupí nám jasně před oči, když budeme srovnávati na př. postuláty politiky obchodní nebo průmyslové s postuláty finanční vědy. Subjekt aplikující veškeré tyto druhy postulatů může sice býti v obou případech (totiž v případě postulatů obchodní neb průmyslové politiky z jedné strany a v případě postulatů finanční vědy ze strany druhé) týž, na př. stát, ale obsah postulatů se v obou případech velice liší. V případě obchodní neb průmyslové politiky bude postulátem starati se o určité zařízení ve prospěch obchodu, průmyslu, kdežto v případě finanční vědy bude postulátem starati se, aby pro uskutečnění postulatů oněch obstarány byly peněžní prostředky. Hospodářská politika má tedy za vrchní postulat uskutečňovati minimum zla uváděním v život různých opatření té či oné politiky hospodářské; finanční věda má též, jak jsme viděli, uskutečňovati minimum zla, ale jak? Tak, že bude žádati zatížení poplatnictva určitými obětmi finančního rázu, aby tak umožnila vykoupení se ze zel větších, totiž uvedení v život zmíněných opatření té či oné politiky hospodářské. Kdyby nebylo peněžních obětí, jež s určitými zařízeními jsou nevyhnutelně spojeny, nebylo by vlastně žádné překážky, aby na př. stát postulatů jednotlivých odvětví politiky národohospodářské nejpnější měrou neuskutečňoval. Obstarání peněžních prostředků to je tedy, které případnému uskutečnění postulatů národohospodářských stojí v cestě. Oběti tyto tedy venkoncem vlastně určují mez, až jak dalece speciální postuláty hospodářské politiky se mají uskutečňovati, neboť generální vrchní postulat hospodářský t. j. minimum zla žádá, aby v každém případě podstoupené oběti představovaly zlo menší pro lidskou společnost podrobenou jednotné vůli veřejného svazku než jest zlo ono, jež by jí hrozilo, kdyby dotyčné postuláty splnění nedošly. Vidíme tedy, že postuláty jednotlivých odvětví národohospodářské politiky stojí v jistém protikladu jakožto »účely« (výnosy), proti postulatům finanční vědy jakožto »obětem« (prostředkům, nákladům), jež jsou nutny pro uskutečnění oněch.

Je totiž obětí ze stanoviska hospodářství veřejného svazku vynutiti určitý příjem z vlastních poplatníků, neboť poplatnictvo, nikoli arci jako jednotlivec, nýbrž jakožto celek je samoúčelem a jeho

blaho je tudíž nejvyšším postulátem dotyčného veřejného svazku. Vynutiti z něho příjem státní znamená snížení jeho konsurn a umenšiti nebo zdražiti jeho výrobu, znamená odejmouti část plodu jeho práce, znamená tedy konečně nechati jej podstoupiti určitou strast za tím účelem, aby tím sníženy byly strasti jeho jiné, t. j. skutečněny postuláty jednotlivých odvětví národohospodářské politiky. —

Úkolem finanční vědy je tedy obíratí se těmito oběťmi, jež těmto postulátům politiky národohospodářské dlužno přiněsti.

Není arci úkolem finanční vědy obíratí se každou obětí, již veřejný svazek musí podstoupiti, aby určité postuláty představující minimum zla uskutečnil. Neboť na př. i při zavedení 8hod. doby pracovní přináší stát jako veřejný svazek určitou oběť, neboť tím snižuje produktivitu celku, aby jednotlivcům ulehčil břemeno pracovní. Oběti tedy, jimiž zabývá se finanční věda, jsou ještě blíže charakterisovány tím, že musí probíhati peněžně. Bez peněžního hospodářství nebylo by finanční vědy. Postuláty finanční vědy nalézají se tedy z hlediska hospodářského celku k postulátům ostatních odvětví politiky národohospodářské v podobném poměru, jako v očích jednotlivého subjektu hospodářského postulat minima strasti práce ku postulátu minima strasti potřeby. Neboť člověk hospodářící získává si za cenu určité dobrovolně podstoupené strasti, kterou nazýváme strastí práce (ať již je to přímo práce [fysická či duševní] nebo peněžní obnos, který, byť i ústil v posledním článku ve strasti potřeby, má přec jen dokonalou obdoby se strastí práce, jakožto strastí dobrovolně podstoupenou) výkup z jiných svých strastí, jež nazýváme strastmi potřeby; zrovna tak společnost lidská jako celek získává si za oběti peněžní, jimiž se zabývá finanční věda, výkup z určitých zel, jež stát uskutečňováním postulatů veřejných odstraňuje. Můžeme nyní vésti analogii i dále a říci, že jako hospodářící člověk se snaží, aby strast práce jeho byla co nejmenší, zrovna tak finanční věda musí považovati za svůj ústřední postulat, aby oběti jí v y-ž a d o v a n é b y l y c o n e j m e n š í. V tom i onom případě postuláty speciální (stlačiti strast práce a stlačiti oběti povahy peněžní na míru nejmenší, pokud se týče úplně se jich zbaviti) doznají však ještě korektury z hlediska postulatů vyššího (totiž ústředního) tam minima strasti, zde minima zla, který v konkrétním případě velí strast práce neb oběť finanční podstoupiti, jakožto subjektivní strast, pokud se týče, společenské zlo menší. Proto oběti z hlediska finanč-

ní vědy mají být nejmenší, ač nikoli absolutně, nýbrž relativně, vzhledem ku velikosti zla, jež by poplatnictvo ohrožovalo, kdyby veřejný svazek své úkoly nemohl vyplniti pro nedostatek peněžních prostředků. Vždyť i jednotlivce, který stlačiti chce strast své práce na míru nejmenší, nebude tak činiti absolutně, nýbrž relativně a nebude váhati ji podstoupiti, jestliže se tím vykoupí z vyšší strasti (potřeby). Vrchním postulátem finanční vědy je tedy žádati od veřejných svazků, aby poplatnictvu svému ukládaly poplatné břemeno co nejmenší, nikoli však nejmenší absolutně, nýbrž relativně. Toto zmíněné ukládání nejmenšího břemene týká se však nejen poplatného celku, nýbrž i poplatné jednotky.*) Tento postulát, aby také poplatná jednotka byla minimálně zatížena, vyplývá totiž již z požadavku minimálního zatížení celku. Neboť, kdyby zatížení jednotky poplatné nebylo minimální, nýbrž větší, bylo by i u součtu všech jednotek (totiž celku) větší než minimální a tedy nikoli minimální; anebo by sice snad bylo minimální co do celkového obnosu, ale nikoli rovnoměrné v repartici. Postulátu vrchnímu neběží však o minimálnost celkového obnosu, nýbrž o minimální zatížení poplatného celku a to musí být zatížení rovnoměrně rozdělené, neboť nerovnoměrné není minimální. Zmíněný postulát vyplývá dále i z toho, že, není-li to na úkor celku, sám postulát minima zla vyžaduje minimální zatížení (jakožto minimální zlo) i pro jednotlivce. Na druhé straně rovnoměrné a minimální zatížení neznámá zatížení všech jednotek stejným obnosem. Finanční věda tedy žádá, aby poplatnictvo jako celek i jednotka (ať již je to jednotlivce nebo korporace) bylo zatíženo relativně co nejméně. čili, vrchním postulátem finanční vědy v nejkratší formulaci nazveme tedy relativně nutné minimum zatížení poplatného celku i jednotky.

Postulát tento vyhovuje požadavku, jež jsme na něj kladli, neboť on je v souladu s vrchním postulátem národohospodářské teorie t. j. minimem zla (neboť jím je vyžadováno minimum zla nepřímou také), on tedy zdůvodňuje příbuznost finanční vědy s ostatními věda-

* Pod poplatnou jednotkou rozumíme jednotlivé hospodářství poplatné, ať výnosové či konsumní, tedy i podnik i jednotlivce.

mi hospodářskými, on však také tvoří specificum finanční vědy, neboť jí je vlastní a odůvodňuje její samostatnost.

Od objektivní národohospodářské vědy, jež sprostředkovává příbuznost mezi finanční vědou a ostatními vědami hospodářskými, liší se finanční věda jednak tím, že subjekt postulující, jež objektivní teorie národohospodářská pozoruje, může být jak osobou soukromou, tak i veřejným svazkem, kdežto u finanční vědy může být takovým subjektem pouze veřejný svazek. Dále pak se liší rozsahem postulátu, neboť postulát, jež činí teorie národohospodářská předmětem svého pozorování je daleko širší, neboť zahrnuje jak postuláty národohospodářské politiky, tak i postuláty finanční vědy.

Na druhé straně postulát finanční vědy je z toho důvodu finanční vědě vlastní, že ona operuje minimem zla pouze v jednom specifickém směru, totiž, při úvaze o zatížení poplatnictva berněmi.

D. Důsledky ústředního postulátu finanční vědy pro ni samu.

I. Důsledky ústředního postulátu pro finanční vědu jsou v první řadě rázu systematického, neboť soustava finanční vědy bude potřebovat nyní příslušné přestavby, ježto všechny jednotlivé její pojmy a poučky musí logicky a soustavně z ústředního postulátu vyplývat.

II. Za druhé budou se důsledky tohoto vrchního postulátu projevovat při konstrukci základních pojmů finanční vědy a při odůvodnění jednotlivých jejích postulátů, pro něž z nedostatku vrchního postulátu byly vymyšleny umělé a často násilné konstrukce.

III. Konečně za třetí budou důsledky řečeného postulátu také praktické povahy, neboť, kdyby vrchní tento postulát byl uznán za správný, veškeré berně a dávky, jež tomuto hledisku by odporovaly, bylo by považováno za nevhodné.

Je přirozeně vyloučeno, aby v rámci tohoto článku, který jedná pouze o základních rysech, byly probírány veškeré řečené důsledky. Zde bude nutno omezit se na nastínění soustavy finanční vědy, jak vyplývá z jejího vrchního postulátu.

Hlavní rysy soustavy finanční vědy, jak vyplývá z ústředního pojmu.

Víme tedy nyní, že ústředním postulátem finanční vědy je relativně nutné minimum zatížení poplatnictva jak celku, tak i jednotlivky poplatné.

D Z minimálního zatížení poplatného celku vyplývá, že úkolem finanční vědy je

a) znáti minimální nutná vydání, aby se vědělo, do jakého stupně bude dlužno celek kontribučně utlačit. Zde je relevantní arci pouze v ý š e výdajů, neboť účel jich nezajímá finanční vědu, nýbrž politiku národohospodářskou. Je vedlejší pro finanční vědu, že finanční ministr musí znáti účele, posouditi je, event. dělati škrtky, neboť finanční ministr tu jedná jako exekutivní orgán státní moci, mající uskutečnití postulát hospodářský minima zla. On si má býti vědom jak postulátu sociální, obchodní, průmyslové atd. politiky, tak vrchního postulátu finanční vědy.

Relevantní pro finanční vědu je však nejen k v a n t i t a t i v n í stránka vydání, nýbrž i jich ráz (řádné, mimořádné, trvalé, přechodné);

b) znáti v ý š í a r á z příjmů (řádné, mimořádné), ježto obojí to zjedná teprve znalost o možnosti prosazení postulátu minimálního zatížení celku, totiž možnost stanovení, kolik maximálně lze vyčerpát z tělesa poplatného pod hlediskem trvalého maxima. Veřejný svazek totiž musí na své příjmy hledět analogicky jako soukromník na svůj důchod. Musí totiž se snažit konsumovat jej pod hlediskem trvalého maxima. Nemá se tudíž dotknout substance toho zdroje, aby pro budoucno jej neztenčil. Příjem však má býti maximální arci jen v rámci relativně nutného minima zatížení poplatnictva. Schopnost poplatnictva takový příjem veřejnému svazku poskytovatí bude zváti z datnosti poplatnou v kolektivním smyslu.

Do této stati nespadá však nauka o druzích příjmu (daně, poplatky atd.), ježto ta nám musí vyplývati z postulátu minimálního zatížení poplatné jednotky;

c) s d ě l o v a t i r o z p o č e t, jehož postuláty vyplývají také z vrchního pojmu finanční vědy. Jsou to:

aa) Postulát rovnováhy. Postulátu vrchnímu odporuje sufficit, neboť celek nemá býti utlačen více, než je relativně nutné (postulát minima zatížení), nemá však ve smyslu vrchního postulátu dojíti ani k deficitu. O deficitu v pravém slova smyslu, tak totiž, že by vůbec nebylo prostředků ku hrazení výdajů, nelze totiž prakticky mluvit. Není-li příjmů řádných, obrací se stát ku zdrojům mimořádným, na př. k půjčkám, ku nekrytému výdeji bankovek, prodeji stát-

ních domén atd. Bude pak rozhodovati hledisko minima zla, zda se stát odhodlá ku škrtu výdejních položek (jež způsobují deficit), tedy ku vzdání se určitých opatření, jež mají snížit polečenské zlo, nebo zda sáhne ku mimořádným zdrojům příjmovým, shora zmíněným. Právě však v této mimořádnosti dotyčných zdrojů lze viděti dostatečný důkaz, že pravidelné výdaje státní mají býti hrazeny příjmy řádnými. Proto vrchní postulát finanční vědy není definován jako minimální zatížení, nýbrž jako minimálně nutné zatížení. Stává-li se tedy deficit chronickým a stává-li se tedy zjevným, že deficit vzniká nedostatečným zatížením poplatnictva, musí býti berní soustava přetvořena tak, aby byla dostačitelná, jinak by to odporovalo postulátu minimálně nutného zatížení.

bb) Postulát vztahující se ku kontrole (na př. rozpočet hrubý, jednotný, virement). Rozpočet má nejen vyhovovati vrchnímu postulátu, nýbrž svým složením podávati záruky, že se tak stane, a poskytovat možnost kontrole, aby se o tom mohla přesvědčiti.

d) znáti možnost a účelnost příjmů mimořádných. Sem spadá nauka o státních půjčkách, jež možno kontrahovati jen tenkrát, představují-li nejmenší zatížení poplatnictva za daných poměrů. (Třeba při tom eskontovati zatížení budoucího poplatnictva.)

II. Z minimálního zatížení poplatné jednotky zase pak vyplývají další speciální postuláty. Postulát tento nám podává klíč, jak mají býti repartovány příjmy veřejného svazku na jednotku poplatnou; příjmy, které ve skutečnosti nám představují zatížení společenského celku a představují tedy jisté, ač menší, nežli jimi vykoupené společenské zlo. Klíč ten bude nalezen zodpověděním otázky:

a) při jaké příležitosti a b) do jaké míry má býti poplatná jednotka zatížena.

Pro zodpovězení prvé otázky bude směrodatná důležitost služeb, jež veřejný svazek poplatníkovi poskytuje, druhou otázku zodpoví pojem zdatnosti poplatné.

Příjmy veřejných svazků totiž se mohou vybírati tak, že představují úplatu za služby veřejným svazkem individuálně prokázané (byť i velikost služby a velikost ceny [dávka] za službu požadované nebyly v poměru úměrném) anebo tak, že veřejný svazek považuje své služby za přístupné všem a rozvrhuje poplatné břeme-

no na všechny jednotky poplatné. V obou případech však kontribuční utlačení poplatní jednotky má být dáno relativně nutným minimem. Jakým způsobem lze to uskutečnit v rámci soustavy finanční vědy, ukáže se ihned.

ad a) Postulát minimálního zatížení jednotky poplatné vyžaduje, aby důležitost*) funkcí veřejných svazků, konaných ve prospěch občanstva byla v obráceném poměru ku jich kontribuční povinnosti, čili, aby kontribuční povinnost s rostoucí důležitostí poskytovaných prospěchů úměrně klesala. Je viděti, že postulát finanční vědy žádá vlastně právě opak toho, co hlásala t. zv. prospěchová teorie. Nikoli prospěch za prospěch, nýbrž čím větší prospěch, tím nižší ekvivalent. Odstupňování důležitosti úkonů a služeb poskytovaných veřejnými svazky uloženo je vlastně ve známých čtyřech zásadách, jimiž se řídí činnost státu, jež je zdrojem jeho příjmů. (Jenomže při výkladu těchto zásad v učebnicích finanční vědy se neklade důraz na úměrné klesání kontribuční povinnosti se stoupáním důležitosti [a proto všeobecnosti] služby prokazované) t. j.:

1. v zásadě soukromohospodářské,
2. v zásadě veřejného podniku,
3. v zásadě poplatkové,
4. v zásadě obecného výdaje.

Souvislost našeho vrchního postulátu s těmito zásadami ve smyslu shora zmíněném je pak tento: čím méně je důležitá služba (či prospěch) státem poplatníku poskytovaná, tím nižší ceteris paribus peněžní oběť (strast ceny) bude s to přimět ho k tomu, aby se vzdal dotyčné služby (prospěchu) tedy, aby podstoupil strast dotyčné potřeby. Z druhé strany čím důležitější je služba (prospěch), tím vyšší by musela být peněžní oběť (strast ceny), aby poplatníka odvrátila od konsumu služby, takže při určité maximálně důležité službě (ochrana života občana a jeho rodiny) žádná peněžní oběť (strast ceny), již by poplatník dovedl sehnati, by nebyla s to pohnouti jej, aby upustil od použití služby dotyčným veřejným svazkem poskytované, ježto strast potřeby, jež ho ohrožuje, je větší, než každá, jakkoli vysoká strast ceny. Tímto způsobem by na př. stát mohl docílití za své nejdůležitější funkce (služby) největších

*) Pod důležitostí (prospěchu, služby atd.) rozumíme zde i v dalším důležitost sice objektivní, která však ve většině případů bude se shodovati s důležitostí subjektivní

příjmů, arci za cenu maximálního zatížení poplatníkov. Kdyby tedy se odstupňovala repartice příjmů státních (zatížení poplatnictva) dle poskytovaných a percipovaných služeb a prospěchů, musil by chudý státi se psancem, ježto by na př. za ochranu života nebyl s to, státní dávku zaplatiti. Vrchní postulát finanční vědy žádá tedy právě opačný postup při repartici státního břemena a ten se také ve skutečnosti zachovává. Čím nižší služba, tím vyšší peněžní oběť. To však nejen neodporuje vrchnímu postulátu, nýbrž jej potvrzuje: Ježto poměrně vysoká sazba za službu málo důležitou nanejvýše odvrátí poplatníka od použití služby a ponechá mu platební schopnost pro služby důležitější. To žádá postulát minima zla, i relativně nutného minima zatížení poplatné jednotky. A tak vidíme na př. ve státním hospodářství postupovati stát dle principu soukromého obchodníka při službách zbytných (tabákový monopol), připouštěti zisk, ale jen jako cíl druhořadý, při veřejných podnicích jisté důležitosti, vylučovati jej při podnicích vyšší důležitosti a maximální služby (ochrana života, majetku) poskytovati dokonce úplně zdarma.

Tento postulát lze též odvoditi z ústředního taktu: Minimálně zatížit ve smyslu našeho vrchního postulátu značí postihnout někoho subjektivně určitou obětí peněžní co nejméně, nikoli tedy objektivně co nejméně. I velká objektivní dávka postihující boháče a tudíž subjektivně lehce pocífovaná nebude v rozporu s postulátem minimálního zatížení.

Čím vyšší dávka za určitou službu, tím tedy tíživější bude zatížení, ale pouze zatím objektivně. Subjektivně tíživější pak se stane teprve tehdy, čím bude služba současně důležitější, nepostrádatelnější, neboť tím pravděpodobněji ukáže se nutným ze subjektivního hlediska poplatné jednotky služby použití a dávku zaplatiti a to i u těch, jimž to přinese těžkou subjektivní oběť (u nemajetných). Tím však (touto subjektivností teprve) stává se dávka i z hlediska vrchního postulátu tíživější.

Naopak čím nižší dávka za službu, tím objektivně bude méně tíživou. Klesá-li však při tom současně také důležitost služby, neklesá tím i subjektivní zatížení, ježto bude se snad jednat o službu, již pro její zbytnost bude lze postrádati. To tedy vrchnímu postulátu nestačí. Ten žádá, aby současně důležitost služby stoupala, má-li být zatížení minimální. S klesající dávkou za prokázanou službu stá-

vá se tedy zatížení subjektivně méně tíživým teprve při současném stoupání důležitosti služby. Tím (subjektivností) však stává se i z hlediska postulátu našeho minimálněji.

Z hlediska postulátu ústředního roste tedy zatížení, kde se setkává rostoucí dávka (cena) s rostoucí důležitostí služby, naopak ono klesá, kde klesající dávka (cena) se setkává s rostoucí její důležitostí.

Vrchní mezí tíživosti ceny za službu požadované bude taková, jež má v zápětí vyloučení z použití služby (lze též říci: odepření služby pro vysokou cenu), pro ony, kteří již nejsou s to cenu platiti. Takové zatížení bude ve smyslu postulátu našeho přípustné jen při službách naprosto zbytných, kde nezáleží s hlediska postulátu minima zla na použití služby. Spodní mezí tíživosti bude pak (nejmenším myslitelným zatížením) poskytnutí služby zdarma. To bude uskutečňováno při službách maximálně důležitých, kde záleží na tom, aby cena objektivně sebe nižší neodradila od použití ani ty, pro něž sebe nižší cena představuje subjektivně zatížení těžké.

Tím určili jsme si souvislost mezi odstupňováním výše dávky a důležitostí služeb poskytnutých veřejnými svazky. Zbývá ještě učiniti tak mezi odstupňováním dávky a všeobecností používání. Ukáže se, že důležitost a všeobecnost používání úměrně se mají pohybovati vzestupně i sestupně. Potvrdí to tato úvaha: Každá cena si určuje okruh konsumu, ježto vylučuje ty, jimž při dané subjektivní strasti potřeby je příliš vysoká. Při jisté výši požadované dávky (ceny) za prokázanou službu bude požádání ceny souznačné s odepřením služby pro určitý okruh konsumentů, kteří nebudou s to ji platiti. Čím důležitější služba, tím menší musí býti překážka (nižší cena), aby od konsumu nikoho z těch, kdož potřebují služby, neodvrátila, aby neznemožnila jim použití (tedy ani těm, kteří jsou schopni pouze nejnižší ceny, t. j. chudině), čili, aby vyloučila jen ony, kteří služby mohou postrádati; čím však bude cena nižší, tím širší bude okruh ke konsumu připuštěných. Při nejzazší mezi klesající tendence ceny, t. j. při poskytnutí služby zdarma, sejdou se z jedné strany nejdůležitější služby a ze strany druhé nejširší okruh těch, jimž má býti a bude služba přístupna, totiž veškerenstvo společnosti (tedy každý je připuštěn).

Plyne tedy z předešlého: Čím důležitější je služba, tím přístupnější musí být všem, kdož ji potřebují a tím nižší musí být cena za ni požadovaná a vice versa. Meze horní i dolní byly již vytčeny.

Vrchní postulát minimálního zatížení poplatné jednotky bude požadovati v soustavě finanční vědy na tomto místě tedy výklad:

ad) příjmů soukromopodnikových,

bd) příjmů veřejnopodnikových,

cd) příjmů vybíraných dle zásady poplatkové.

69 + b) Bylo svrchu řečeno, že určité služby jsou tak eminentní důležitosti pro jednotlivce, že veřejný svazek je poskytuje zdarma. Zde tedy každý vztah mezi službou a zatížením jednotky poplatné mizí a rozhoduje heslo: »Služba každému dle potřeby, břemeno každý dle zdatnosti poplatné.«

V předešlé stati byla jednotka poplatná také minimálně zatížena, ale tam veřejný svazek použil za podnět svého zatížení určitého prospěchu (služby) poskytovaného, ač nikoli v poměru hlášeném teorií prospěchovou, nýbrž právě opačným. Zde však, kde v logickém pokračování umenšování břemena pro stoupající důležitost služby již vztahu mezi zlem vyžadovaným (oběti peněžní) a zlem vykoupeným (služby) není, uplatní se postulát minimálního zatížení poplatné jednotky ve všeobecné kontribuční povinnosti (daně), jež má být dána relativně nutným minimem. Tím odpovídá vrchní postulát na otázku, do jaké míry má být kdo zatížen (kdo a kolik). Tato kontribuční povinnost se dá pro jednotku poplatnou jednoduše vystihnouti pojmem poplatné zdatnosti. Pojem ten ve své podstatě znamená schopnost uspořiti společenskému celku zlo v různém rozsahu při stejné subjektivní strasti (oběti). On tedy připouští, aby objektivní břemeno daňové bylo repartováno nerovně, bude-li jen lze předpokládati, že subjektivně bude pocíťováno jako stejné. O to však postulátu relativně nutného minima zatížení také běží. Ježto totiž určité zlo musí celek (jakožto menší zlo) utrpěti, musí též každá jednotka určité zlo utrpěti, což se bude subjektivně jeviti jako strast (subjektivní oběť). Tato oběť bude pak tehdy pro každého nejmenší možná (a to právě znamená pojem našeho minimálně nutného zatížení), jest-

liže bude u každého subjektivně stejně pocífována. Ježto objektivně však toho zjistiťi nelze, nutno oběť uzpůsobiti tak, aby to bylo lze předpokládati; tomu tak je při zatížení dle zdatnosti poplatné. Pojem ten tedy neimplikuje, že subjektivní strast peněžní obětí způsobená bude skutečně u všech stejná. Postulát minima strasti nemůže býti uskutečňován cizí vůlí, ale je možno předpokládati, na př. že u dvou osob žijících za stejných poměrů (na př. obě osoby svobodné) a mající stejný důchod, bude stejná daň stejně tíživou obětí a z druhé strany, že malá u chudšasa a velká u boháče bude také stejně tíživou obětí.

Sem bude zapadati též celý výklad o t. zv. daňových zásadách. Není možno zásad těch detailně probíratí a ukazovati, jak všechny přesně logicky z vrchního postulátu našeho vyplývají. Ale budiž poukázáno na to, že alespoň tak, jak se pravidelně finanční věda traduje, stěsnávány bývají všechny zásady daňové pod určité skupinové postuláty. Teprve ex post hledává se pak odůvodnění pro některé z těchto postulátů na základě konstrukce různých t. zv. teorií daňových. Budiž pouze na jednom příkladě ukázáno, jak zásady, i všeobecně uznávané, vpravují do finanční vědy prvky jí v zásadě úplně cizí. Tak na př. t. zv. zásada spravedlnosti (ethická zásada) vyžaduje jednak prý všeobecnosti daně, jednak její stejnoměrnosti. Není těžko dokázat, že i všeobecnost i stejnoměrnost plynou z postulátu relativně minimálního zatížení poplatné jednotky. (Všeobecnost proto, že zatížení každého jednotlivého bude tím menší, čím více jednotek se o břímě to podělí; stejnoměrnost proto, že předpoklad minimálního zatížení vyžaduje stejných obětí ode všech a stejná oběť u všech nejen proporcionality, nýbrž dokonce progresse.) Není těžko dále dokázat, že na př. stejnoměrnost neplyne přísně ze zásady spravedlnosti, ježto někteří spisovatelé dovozují z této zásady pouhou proporcionalitu, jiní též progressi, kdežto kdyby skutečně zásada spravedlnosti byla odůvodněním progresse nebo pouhé proporcionality, musila by míra daňové povinnosti z ní zcela jasně, bez možnosti dvojího výkladu, plynouti. Takto však zásada spravedlnosti dala vznik ještě různým teoriím dalším, aby vysvětlily, co nezmohla sama. Hlavní, co chci však na tomto příkladě ukázati, je to, že pojem ethický (spravedlnost), jak mám za to, do finanční vědy

vůbec nenáleží; on není prvkem finančně-vědním, pojmem ostatním pojmem finanční vědy homogenním, nýbrž ona (spravedlnost) sice logicky vyplývá z vrchního pojmu finanční vědy, ale nikoli jako taková, tedy ethický postulát, nýbrž z postulátu ústředního (finanční vědy) vyplývá souhrn určitých dalších postulátů, které se kryjí svým obsahem s tím, co také spravedlnost vyžaduje.

Budiž zde na konec znázorněn schematicky přehled systému finanční vědy, jak by se dle předcházejícího výkladu jevil.

Vrchní pojem finanční vědy: Relativně nutné minimum zatížení:

I. celku

- a) vydání,
- b) příjmy,
- c) rozpočet:
  - aa) postulát rovnováhy,
  - bb) postulát možnosti kontroly,
- d) mimořádné příjmy.

II. jednotky poplatné

- a) příjmy plynoucí za prokázané služby,
  - aa) příjmy soukromo-podnikové,
  - bb) příjmy veřejno-podnikové,
  - cc) příjmy vybírané dle zásady poplatkové,
- b) příjmy plynoucí bez vztahu ku službám, tudíž repartované všeobecně dle zdatností poplatné.

E. Z á v ě r.

Předcházející článek představuje pokus, aby doplněny byly práce Englišovy, jež směřovaly k tomu, aby hospodářské vědy byly vybudovány homogenními pojmy v jednodušší rodinu věd, kde každý člen měl žít svým životem individuálním, ale při tom na každém měla být zřejmá příbuzenská páska.

Článek tento si nemůže osobovati, aby, byť i jen zdaleka, vyčerpával všech důsledků, jež se z vrchního pojmu finanční vědy podávají. Vždyť nebylo možno podati ani její soustavy detailněji činné (na př. soustavy daňové atd.). Dále nebylo možno podati velice zajímavých důsledků na konstrukci jistých základních pojmů finanční vědy, na př. pojmu daňové povinnosti, pojmu poplatníka, který se stává praktický při stanovení daňové povinnosti příslušníka domácího, žijícího v cizině, anebo cizince žijícího přechodně nebo trvale v zemi domácí atd. Tím méně bylo pak možno všimati si případ-

ných důsledků vrchního pojmu, vyplývajících pro zákonodárství finanční.

Toho však dle našeho názoru není také potřeba. To vše musí být ponecháno samostatné práci většího rozsahu. Zde jednalo se jen o to, učiniti pokus v tom směru, aby také finanční věda byla vklíněna do soustavy věd hospodářských a prokázati, že takové včlenění nemůže zůstat bez důsledků pro celou soustavu finanční vědy a pro základní její pojmy, jež jsou opěrnými body celé vědní stavby.
